

თინა იველაშვილი

მისხეტიდან გასასხლეული მუსლიმების ისტორია

2. ახალციხის მაზრა

1944 წელს სამცხე-ჯავახეთიდან გასასხლეული მაჰმადიანი მოსახლეობის, ე. წ. „თურქი მესხების“ დაბრუნება-არდაბრუნების პრობლემა და მათი ვინაობის გარკვევის საკითხი ქართველი ხალხის წინაშე დიდი ხანია დგას და მის შესახებ საზოგადოებაში აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. ქვეყანაში პოლიტიკური ციებ-ცხელების გამძაფრების შესაბამისად, ეს პრობლემა პოლემიკის სახით დროდადრო აქტიურად წამოტივტივდება (თუ შეგნებულად წამოატივტივებენ ხოლმე).

დღეისათვის არსებული წერილობითი წყაროების, სპეციალური თუ ზოგადი ლიტერატურის, საარქივო დოკუმენტებისა და ჩვენ მიერ ათეული წლების განმავლობაში მოძიებულ-დაფიქსირებული ეთნოგრაფიული მასალების ურთიერთშეჯერება-გაანალიზება საშუალებას იძლევა, ერთხელ და საბოლოოდ განისაზღვროს, რა ობიექტურ-სუბიექტური მიზეზების გამო მოხდა სამცხე-ჯავახეთიდან მაჰმადიანი სარწმუნოების მქონე (განურჩევლად ეთნიკური კუთვნილებისა) მოსახლეობის შუა აზიაში გასასხლება.

გამაჰმადიანებული მოსახლეობა (თარაქამები, ქურთები, თურქები, მოგვიანებით ისლამშიღებული ქართველები) გასასხლებამდე ძირითადად ახალქალაქისა და ახალციხის მაზრებში ცხოვრობდა. ახალქალაქის მაზრის შესახებ უკვე გვქონდა საუბარი (იხ. „სამი საუნჯე“, 2, 2013). წარმოდგენილ წერილში კი მიმოვიხილავთ 1917 წ. ოქტომბრის რევოლუციამდე ახალციხის მაზრაში, ხოლო რევოლუციის შემდეგ ახალციხისა და ადიგენის რაიონებში არსებულ მდგომარეობას.

წერილობითი დოკუმენტებითა და ეთნოგრაფიული მასალებიდან ნათლად ჩანს, რომ XX ს-ის 40-იან წლებამდე, ეთნიკური შემაღ-

გენლობითა და რელიგიური კუთვნილების მიხედვით, ახალციხისის მახრის მოსახლეობა მეტად ჭრელი იყო. აქ ცხოვრობდნენ ძირძველი, მკვიდრი ქრისტიანი და ნაწილობრივ გამაჰმადიანებული ქართველები, მოგვიანებით შემოცხოვრებული ქურთები, სომხები, ბერძნები, უკრაინელები თუ ყარაფაფახელები.

1870 წელს გამოცემული „თბილისის გუბერნიის აღწერილობის მასალების კრებულის“ მონაცემებით, იმ დროისათვის ახალქალაქისა და ახალციხის მაზრებში ცხოვრობდა: „მაჰმადიანი ქართველი — 20 855 სული, ქურთი — 1 067, თარაქამა — 2 360, თათარი — 575“ [3, 7], სულ — 24 857 სული.

1916 წლის მონაცემებით, ახალციხის მაზრაში „ქართველი მუსლიმები — 52 000, ქურთები — 2 000, ახალქალაქის მაზრაში — 7 000 მუსლიმი ქართველი, 1000 — ქურთი და 1000 თარაქამა“ ცხოვრობდა [4, 12]. ამ მონაცემებს თუ შევაჯამებთ, დავინახავთ, რომ ორივე მაზრაში მთლიანობაში 59 ათასი ქართველი მაჰმადიანი, 3000 ქურთი და 1000 თარაქამა ცხოვრობდა, მთლიანობაში კი ორივე მაზრის მუსლიმანური მოსახლეობა 63 000 სულს შეადგენდა.

1939 წლის აღწერის მასალებით, ახალციხის რაიონში 83 სოფელი იყო 55 450 სული მოსახლეობით. აქედან ქრისტიანი ქართველები 5 836 სულს შეადგენდა, გამაჰმადიანებული ქართველები — 28 428 სულს, სომხები — 16 454 სულს, ქურთები — 1 423 სულს. ქრისტიანი ქართველები ცხოვრობდნენ 7 სოფელში, გამაჰმადიანებული ქართველები — 47 სოფელში, სომხები — 14 სოფელში, ქურთები — 24 სოფელში და ბერძნები — 1 სოფელში [1;2,69]. თუ შევაჯამებთ ამ მონაცემებს, დავინახავთ, რომ ახალციხის რაიონიდან გასახლებულთა რიცხვში მოხვდა 28.428 გამაჰმადიანებული ქართველი და 1 423 ქურთი, სულ 29 851 სული [2,60].

ახალციხის რაიონის მდივნის, გ. კირვალაძის მიერ საქართველოს კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის მდივან კ. ჩარკვიანისადმი 1944 წლის ივნისში გაგზავნილ მოხსენებით ბარათში აღნიშნულია: ახალციხის რაიონის გამაჰმადიანებული ქართველებით დასახლებული 47 სოფლიდან, რომელთა მოსახლეობის მუსლიმანიზაცია ფაქტობრივად XVIII საუკუნიდან დაიწყო (აღარას ვამბობთ ქურთების სოფლებზე), „22 სოფელში კარგად ლაპარაკობენ ქართულ ენაზე... 12 სოფელში ქართულად სუსტად ლაპარაკობს მცირე ნაწილი მოსახლეობისა და უმეტესობა მათ შორის მოხუცებია, ახალგაზრდობამ და ბავშვობამ თითქმის არ იცის ქართული ენა... დღეისათვის 47 სოფლიდან მხ-

ოლოდ 24 სოფელში ლაპარაკობენ და ესმით ქართული ენა“ [3,60].

იმ სოფლებში, სადაც მხოლოდ გამაჰმადიანებული ქართველები ცხოვრობდნენ, უკვე დავიწყებული ჰქონდათ მშობლიური ქართული; ფაქტობრივად, თურქულ ენაზე საუბრობდნენ და მათი უმრავლესობა ეთნიკურად თურქობას აღიარებდა.

1918–1919 წლებში, ამ სოფლების გამაჰმადიანებული მოსახლეობისგან შემდგარი ფანატიკოსთა ბანდები, ე. წ. ხუჟნები* ქრისტიანებს, გამურჩევლად ეთნიკური კუთვნილებისა, განსაკუთრებული სისასტიკით უსწორდებოდა.

გამაჰმადიანებული ქართველების ის ნაწილი, რომელიც ქრისტიან თანამოძმეებთან ერთად ცხოვრობდა, ნაწილობრივ ჯერ კიდევ ჰქონდა შემორჩენილი ქართული ეროვნული ცნობიერება, შეძლებისდაგვარად ეხმარებოდა ძნელბედობის ჟამს გაჭირვებაში ჩავარდნილ ქრისტიან თანამოძმეებს და მოძალადე თანამორწმუნეებისგან იარაღითაც კი იცავდა. სამწუხაროდ, ასეთი ერთეულები ამინდს ვერ ქმნიდნენ, ამიტომ არა მარტო ახალქალაქის, არამედ ახალციხის მაზრის ქრისტიან მოსახლეობასაც ამ წლებში ორჯერ მოუხდა აყრა და გაქცევა.

1944 წლისთვის სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები სარწმუნოებაგამოცვლილი ქართული მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი უკვე თავისი შეგნებით, მრწამსითა და რწმენით თურქი იყო და ნებაყოფლობით აირჩია გასახლებულთა ბედი. ეს რომ სიმართლეა, იქიდანაც ჩანს, რომ იმ სოფლებში, სადაც შერეული ქრისტიანულ-მაჰმადიანური სარწმუნოების მატარებელი მოსახლეობა ცხოვრობდა, გასახლებაამდე რამდენიმე დღით ადრე მოწვეულ იქნა სოფლის საერთო კრება. ყოველ მაცხოვრებელს, განურჩევლად რწმენისა, მიეცა საშუალება, ნებაყოფლობით აერჩია ქრისტიანობა-ქართველობა ან მაჰმადიანობა-თურქობა (ამ რეგიონის მოსახლეობაში ქრისტიანობა ნიშნავდა ქართველობას, ხოლო მაჰმადიანობა – თათრობა-თურქობას). არა მარტო ქურთებმა, თარაქამებმა და თურქებმა, არამედ სარწმუნოებაგამოცვლილმა ქართველთა დიდმა უმრავლესობამაც (რამდენიმე ცალკეული ოჯახის გარდა) შეგნებულად თავის რჯულად მაჰმადიანობა, ე. ი. თურქობა აღიარა და, ამდენად, თვითონვე გადაწყვიტა თავისი ბედი; მათ მაჰმადის რჯულის დატოვებას სამშობლოს დატოვება ამჯობინეს და, როგორც მასალებიდან ჩანს, ამას მათი შთამომავლობა არც ნანობს.

* ადგილობრივი მკვიდრი ქრისტიანი მოსახლეობა „ხუჟნებს“ ახალციხისა და ადიგენის რაიონებში მცხოვრებ გამაჰმადიანებულ ქართველთა მოთარეშე ბანდებს ეძახდა.

უკვე ათეული წლებია ქართველი თუ უცხოელი „ჭკუის დამრიგებელნი“ დაჟინებით გვიკიჟინებენ, რომ ამ მოსახლეობის გასახლება იყო „საბჭოთა ბოროტება“, ამ მოსახლეობის მიმართ შეგნებულად გატარებული გენოციდი“ და ა. შ. მაგრამ არავინ ხმას არ იღებს იმ ობიექტურ (თუნდაც სუბიექტურ) მიზეზებზე, რის საფუძველზეც გადაწყდა, მაინცდამაინც საზღვრისპირა რეგიონებიდან, მხოლოდ მაჰმადიანი მოსახლეობის — ქურთების, თურქების, ჰემშირების, სარწმუნოებაგამოცვლილი ქართველებისა და არა აქ მაცხოვრებელი სხვა ხალხების, მაგალითად, სომხების, ებრაელების, უკრაინელების, ოსების, ან თუნდაც ქვემო ქართლიდან აზერბაიჯანელების გასახლება. ყველა ლაპარაკობს ამ გასაიდუმლოებული დადგენილების შესახებ, იშველიებენ „გადასახლების ჩატარების შესახებ არსებულ ინსტრუქციას“, მაგრამ სრული ტექსტი (თავისი პრეამბულით) ამ საიდუმლო დადგენილება-ბრძანებისა, არც ერთ კრიტიკოსს დაფიქსირებული არ აქვს, ხალხის მეხსიერებაში შემორჩენილ რეალობებს კი იგნორირებას უკეთებენ. ისე კი, ყველა კერძო პირი და სამთავრობო თუ არასამთავრობო ორგანიზაცია, ვინც ამ გასახლებულთა საკითხებზე „მუშაობს“, მასალების და ინფორმაციის მისაღებად არა სამცხე-ჯავახეთის ადგილობრივ მოსახლეობას, არამედ, უმეტეს შემთხვევაში, მხოლოდ რეპატრიანტებისაგან მიღებული ინფორმაციით კმაყოფილდებიან და მათ მონათხრობს, მოპირდაპირე მხარესთან გადაუმოწმებლად, საქმეში ჩაუხედავ მკითხველს „უტყუარ საბუთად“ აწვდიან.

ცნობილი ფაქტია, რომ, „საბჭოთა პერიოდის პირველ ათწლეულებში საზღვარი თურქეთთან ისე მტკიცე არ იყო, რომ თავისუფალ მოძრაობას დაჩვეული თათრები მისვლა-მოსვლას დახსნოდნენ... სასაზღვრო რეჟიმი 1937 წლიდან გამკაცრდა, მაგრამ მისვლა-მოსვლა მაინც გრძელდებოდა. თათრები საზღვარზე გადმოდიოდნენ და იქიდან ახლობლების მოკითხვა და დანაბარები მოჰქონდათ აქაურებისათვის. თურქეთში ქრისტიანი ქართველიც ბევრი იყო, პოლიტიკური თუ სხვა მოტივით გადახვეწილი. 1944 წლამდეც კი არალეგალური მიმოსვლა და მათთან კონტაქტი არ შეწყვეტილა“, — სამართლიანად აღნიშნავს მ. ბერიძე [6, 110].

„მეორე მსოფლიო ომის მოლოდინში მყოფი საბჭოთა ხელისუფლება ახალ აღწერას ატარებს და ამავედროულად, მოსახლეობის პოლიტიკურ განწყობასაც ფარულად ამოწმებს. 1937 წლის აღწერის შედეგები მთავრობამ „დეფექტურად“ ჩათვალა და 1939 წელს ხელახალი აღწერა ჩაატარა. ამ აღწერის დროს მთლიანად იქნა

უგულვებელყოფილი ეროვნული მიკუთვნებულობის განსაზღვრის გენეტიკური და ისტორიული ფაქტორები. გამოსაკითხი პირი საკუთარ ეროვნულობას თვითონ ასახელებდა“ [8,59]. ამ აღწერისას მაჰმადიანმა მოსახლეობამ კიდევ ერთხელ დააფიქსირა საკუთარი ეროვნული კუთვნილება. საბოლოოდ, საკუთარი ნებით ოფიციალურად გაემიჯნა ქართველობას და თავი თურქად (აზერბაიჯანელად) გამოაცხადა [6,112]. რა თქმა უნდა, ხელისუფლებამ ამ ფაქტში საშიში ტენდენცია დაინახა. სამცხე-ჯავახეთის მაჰმადიანური სარწმუნოების მქონე მოსახლეობის (განურჩევლად ეთნიკური კუთვნილებისა) დიდი ნაწილი დაუფარავად აღიარებდა არა მხოლოდ თურქეთთან კონფესიურ და ეთნიკურ იდენტურობას, არამედ გამოხატავდა ფარულ პოლიტიკურ ნებასაც — თურქეთის სახელმწიფოსადმი სიმპათიას და მისგან შესაძლო მფარველობის იმედს.

როგორც ჩანს, მოსახლეობის პოლიტიკური ორიენტაციის გარკვევა საკმაოდ ორგანიზებულად მიმდინარეობდა. საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცეკას ბიურის 1937 წლის 15 ივნისის დადგენილებით, აღწერის წინ სხვადასხვა პროფესიის ადამიანებისაგან შეიქმნა კომისია, რომელიც ვითარების გასარკვევად სამცხე-ჯავახეთში გაემგზავრა.

კომისია ადგილზე ატარებდა მოსახლეობის გამოკითხვას მათი ეროვნული კუთვნილების შესახებ. არაოფიციალური ცნობებით, მაჰმადიანებს წინადადებას აძლევდნენ, რომ ქართველებად დაწერილიყვნენ. აღნიშნული კომისიის შემადგენლობაში აკად. ს. ჯანაშიაც შედიოდა. მან მოიარა სამცხე-ჯავახეთის სოფლები, სადაც ხვდებოდა მაჰმადიან მოსახლეობას, არკვევდა მათ ეროვნულ კუთვნილებას და ქართველებად ჩაწერას სთავაზობდა. ამ წინადადებას მოსახლეობა სასტიკი უარით ხვდებოდა. მ. ბერიძის მოტანილი აქვს არა ერთი ფაქტი იმისა, თუ როგორი წინააღმდეგი იყო მუსლიმანური მოსახლეობა პასპორტსა თუ აღწერის გრაფაში ქართველად ჩაწერისა. ერთ-ერთი მთხრობლის გადმოცემით: „ასპინძის რაიკომში მაშინ მუშაობდა ინდუსელი გელაშვილი, სახელად მურთაზი ერქვა, ქართულს ჩვეულებრივად ლაპარაკობდა. რაიკომის მდივანს, ეტყობა, ენანებოდა გასახლეობლად და შესთავაზა, — კაცო, მაინც ქართული გვარი გაქვს და რა იქნება გაქართველდო, — არაო, რჯულს არ შევიცვლიო. — რჯულის შეცვლას და მონათვლას ხო არავინ ავალვებდა, მარტო პასპორტში უნდა ჩაეწერა ეროვნებად ქართველი. — არ ქნა, არ აღიარა თავი ქართველად და გაასახლეს სხვებთან ერთად“ [6,

116]. მისი მართებული შენიშვნით: ამ საგანგებო აქციის მიზანი „იყო იმის გარკვევა, თუ რამდენად შეიძლებოდა ქართველ მაჰმადიანთა თურქული ორიენტაციიდან შემობრუნება და მათში პოლიტიკური დასაყრდენის მოპოვება“ [6, 112].

ფაქტია, რომ 1941-1944 წლებში თურქეთის საზღვრებთან მოსახლე მაჰმადიანურმა მოსახლეობამ მთელი რიგი სირთულეების წინაშე დააყენა იმდროინდელი ხელისუფლება. თვალსაჩინოებისთვის რამდენიმე ფაქტს მოვიტანთ. სამცხე-ჯავახეთში დარჩენილ ადგილობრივ მკვიდრ ქრისტიან ქართველთა გადმოცემით: „ჩვენი ქვეყანა თურქეთთან საომარ მდგომარეობაში იყო, რადგან ის გერმანიის მოკავშირეს წარმოადგენდა. ყოველ წუთს შეიძლებოდა ომში ჩაბმულიყო ჩვენს წინააღმდეგ. ამიტომ აქ, საზღვართან ჩვენი სამხედრო ბატალიონები იდგა და თურქების გამო გერმანიის ფრონტზე ვერ მიდიოდა. მართალია, ჯარი იდგა, მაგრამ თათრების გადასვლა-გადმოსვლა მაინც არ წყდებოდა. თათრებში ჩუმათ ძალიან მუშაობდნენ მოლები და ხალხს აქეზებდნენ, რომ ომში არ წასულიყვნენ. არაერთხელ მოხდა, რომ ვისაც პოვესტკა (ჯარში გასაწვევი ბარათი) მიუვიდა ომში გაწვევისა, ან საზღვარზე გადავიდა ჩუმად და თურქეთში გაიქცა, ან შეირაღებული ტყეში გავიდა. ომის პერიოდში ადიგენის ტყეებში ასეთი 200-კაციანი შეირაღებული რამდენიმე ბანდა იყო“ [7].

1942 წელს სოფელ მუსხის გამაჰმადიანებული მოსახლეობისაგან შეიქმნა 300 კაციანი რაზმი და ფრონტზე წასვლის ნაცვლად ტყეში გავიდა. ამავე წელს სოფელ ხონიდან ფრონტზე გაწვეულმა ოცდაორმა მაჰმადიანმა წვევამდელმა საზღვარი გადალახა და თურქეთში გადავიდა. თურქეთის მხრიდან მეორე ფრონტის გახსნის მოლოდინში, თურქეთის ხელშეწყობით შეირაღებული გამაჰმადიანებულ ქართველთა სამასკაციანი ჯგუფი მოხის ტყეში იყო დაბანაკებული. მათ გასანეიტრალებლად ხელისუფლებას სამხედრო ძალის გამოყენება დასჭირდა. ფაქტების მოტანა კიდევ შეიძლება, მაგრამ, ვფიქრობთ, ესეც საკმარისია იმის დასანახათ, როგორი „ეროვნული სულისკვეთებით“ იყო გამსჭვალული სამცხე-ჯავახეთში მაცხოვრებელი მუსლიმანი მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი.

ინფორმატორთა ცნობით, „ომის დამთავრებისას ქვეყნის ხელისუფლებას განზრახული ჰქონდა, თურქეთისაგან მიტაცებული ჩვენი მიწები დაებრუნებინა. ამიტომ ამოწმებდა თათრების სანდოობას და მათ სოფლებში თავისი ხალხი შეგზავნა. მაგალითად, გასახლებაამდე რამდენიმე თვით ადრე 60 ჩეკისტები შევიდა ვალეში, ვითომ

ომიდან გამოქცეულები. ისინი საბჭოელში ცხოვრობდნენ და ხალხს მოუწოდებდნენ საბჭოთა ქვეყნის წინააღმდეგ: „მაღე თურქეთი საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ დაიწყებს ომს და ვისაც იარაღი გაქვთ, ჩვენთან მოიტანეთ და შემოგვიერთდითო.“ ძალიან ბევრმა თათარმა დამალული იარაღი (თოფი, ვინტოვკა, ტყვიამფრქვევიც კი) მათთან ჩუმად მიიტანა და თურქების შემოსვლას ელოდნენ“[7].

„მაჰმადიანური მოსახლეობის პოლიტიკური ორიენტაცია, როგორც ჩანს, დიდ საიდუმლოს არ წარმოადგენდა მხარის დანარჩენი მოსახლეობისათვის. თათრები თავიანთ მომავალს აშკარად აკავშირებდნენ სხვა სახელმწიფოს ბედთან. ამიტომ მეორე მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე ქართველ მოსახლეობაში გაჩნდა თათრების აგრესიის შიში“[6,115].

როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, 1944 წელს სამცხე-ჯავახეთიდან, განურჩევლად ეთნიკური კუთვნილებისა, 64-65 ათასი მუსლიმანური სარწმუნოების მქონე ადამიანი გაასახლეს და არა 125 ათასი, როგორც ამას ზოგიერთი არასამთავრობო ორგანიზაცია თუ მისი წარმომადგენელი აცხადებს [3,12]. ამ ციფრს თუ სომხეთიდან რამდენიმე ათეულ ათას გასახლებულ მუსლიმანურ მოსახლეობას დავამატებთ, რომელთა შორის „1926 წლის აღწერით 6311 ყარაფაფახელი“ იყო [10,24], მაშინ კი გამოვა 125 ათასი.

მეტად საინტერესოა ერთი გარემოება. სომხეთმა არ აღიარა მისი ტერიტორიიდან იმ რამდენიმე ათეული ათასი მუსლიმი მოსახლეობის გასახლების ფაქტი და, აქედან გამომდინარე, არც ვალდებულება აიღო მათი უკან დაბრუნების შესახებ. როგორც ჩანს, უცხოეთის გარკვეული წრეების მიერ მსუყე დაფინანსებით საქართველოში დაფუძნებულმა „კვლევითმა“ ინსტიტუტებმა და ნაწვიმარზე ამოსული სოკოებივით მოძრავლებულმა სამთავრობო თუ არასამთავრობო ორგანიზაციებმა ეს მოსახლეობაც მიზანმიმართულად „თურქ მესხებად“ მონათლეს და საქართველოს თავსატეხად აქციეს.

ყველა პოლიტიკური პარტია და არასამთავრობო თუ სამთავრობო ორგანიზაცია, ვისაც არ ეზარება ამ თემზე საუბარი, რატომღაც სამხრეთ კავკასიიდან (როგორც საქართველოს სხვა კუთხეებიდან, ისე სომხეთიდან) გასახლებულ მუსლიმანურ მოსახლეობას, გარკვეული პოლიტიკური მიზნით, მხოლოდ და მხოლოდ სამცხე-ჯავახეთში მაცხოვრებლებად მიიჩნევს და მათ გენეტიკურ მეხსიერებაზე ამახვილებს ყურადღებას.

საერთოდ, რაც შეეხება „გენეტიკურ მეხსიერებას“ (რომლისთ-

ვისაც ზოგიერთი ჩვენი თანამოქალაქე თავს იკლავს), იგი სიცოცხლის უნარიანია მხოლოდ იმ ხალხში, რომელსაც არ დაუკარგავს ეროვნული თვითშეგნება, მშობლიური ენა, ტრადიციები და ეროვნული მეობა. გენეტიკური მეხსიერება, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, სრულიად გააზრებულად შემორჩენილი აქვთ არა რაღაც 60-70 წლის წინათ სამცხე-ჯავახეთიდან გასახლებულ გამაჰმადიანებულ ქართველობას, არამედ სამი-ოთხი საუკუნის წინ კახეთიდან ძალით აყრილ და ფერეიდანში გადასახლებულებს, ასევე თურქეთის საქართველოში საკუთარ მიწაზე მცხოვრებ მილიონობით ქართველს, რომლებსაც რამდენიმე ასეული წლის წინ სარწმუნოება შეუცვალეს, მაგრამ ეროვნული მეობა, მენტალიტეტი, თვითშეგნება არ დაუკარგავთ და დღესაც (ყოველ შემთხვევაში ოჯახში მაინც) მშობლიურ ქართულ ენაზე მეტყველებენ.

მართალია, 1999 წელს, გარეშე ძალების ფარული ზეწოლის შედეგად, საქართველოს ხელისუფლება იძულებული გახდა, მიეღო გადაწყვეტილება 1994 წელს სამხრეთ კავკასიიდან გასახლებული მუსლიმანური მოსახლეობის უკან დაბრუნების შესახებ, მაგრამ, სამართლიანობა მოითხოვს, ისიც აღინიშნოს, რომ გადაწყვეტილება გადაწყვეტილებად დარჩა და მის განსახორციელებლად კონკრეტული ნაბიჯები არ გადადგმულა.

დღეს, როდესაც ლუკმა-პურის შესაძენი გროშების მოსაპოვებლად საქართველოდან, რომლის მოსახლეობაც ოფიციალურად ოთხ მილიონს ძლივს მოითვლის, თითქმის მილიონნახევარი შრომისუნარიანი საზღვარგარეთ არის გადახვეწილი, მათი დაბრუნებისთვის შრომითი პირობების შექმნის ნაცვლად, გარკვეული ობიექტური მიზეზების გამო 1944 წელს სამცხე-ჯავახეთიდან (და არა მარტო სამცხე-ჯავახეთიდან) სარწმუნოებაგამოცვლილი და ეროვნული თვითშეგნებადაკარგული გასახლებული მოსახლეობის უკან დაბრუნების შესახებ ევროკავშირისა თუ გაურკვეველი ფუნქციების მქონე საერთაშორისო ორგანიზაციების წინაშე აღებულ უაზრო ვალდებულებების შესრულების პასუხისმგებლობას გამოვკიდებივართ.

როცა სჭირდება, ევროსაბჭო, დროდადრო საქართველოს შეახსენებს ამ ვალდებულებების არსებობას. სწორედ „ამგვარი შეხსენების“ შემდეგ ქართულ პოლიტიკაში აქტიურად მუსირებს ე. წ. „თურქი მესხების“ „სამშობლოში“ დაბრუნებისა და მათი ინტეგრაციის საკითხი. ამ საქმეში ჩარეულია არაერთი პოლიტიკური პარტია და არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომლებიც ვითომდა საქმის

შესასწავლად ასეულათასობით (დღეისათვის უკვე მილიონობით) თანხებს ითვისებენ.

ამ ფაქტთან დაკავშირებით სრულიად მართებულად აღნიშნავს ადამიანთა უფლების დამცველი გიორგი თევზაძე: საქართველოდან მუსლიმი მოსახლეობის „გასახლების გადაწყვეტილება ერთპიროვნულად მიიღო საკავშირო ხელისუფლებამ საქართველოს ხელისუფლებასთან შეთანხმების გარეშე. საინტერესოა ევროსაბჭოსა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიდგომა. რატომ ავალდებულებენ საქართველოს საკავშირო ხელისუფლების ერთპიროვნული გადაწყვეტილების შედეგების ლიკვიდაციას“[9].

ამ არასამთავრობოების ნაცვლად (რომლის წევრთა უმრავლესობამ ხეირიანად არც კი იცის, ახალქალაქისა და ახალციხის მახრების საზღვრები რა ტერიტორიებს მოიცავდა, ვინ ცხოვრობდა წარსულში ან ვინ ცხოვრობს დღეს. ამიტომ მათ მიერ მოწოდებული ინფორმაცია ხშირად დაუზუსტებელი და მცდარია) უკეთესი იქნება, შეიქმნეს კომპეტენტურ სპეციალისტთა მცირე ჯგუფი (მასში აუცილებლად ჩართულნი უნდა იყვნენ გამოცდილი იურისტები და ისტორიკოს-ეთნოგრაფები), რომელიც საკითხის ღრმად და ყოველმხრივ შესწავლის შედეგად მისი გადაწყვეტის შესახებ დასაბუთებულ დასკვნას დადებს.

ყურადღებიდან არც ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება უნდა გამოგვრჩეს. ადვილი შესაძლებელია, მეზობელი სახელმწიფოს მუშაობის შედეგად, ზოგიერთმა საქართველოში შემოღწევისა და თავისი პოზიციების განმტკიცების სურვილით შეპყრობილმა, დროებით არც ქართულ წარმომავლობაზე და არც ქართული გვარის დაბრუნებაზე თქვას უარი, რათა ჩვენს ქვეყნის საზიანოდ გარედან დაკვეთილი, შორს გამიზნული ვერაგული ჩანაფიქრის განსახორციელებლად როგორმე „სამშობლოში“ დაბრუნდეს. ამას გვაფიქრებინებს ამ ბოლო დროს განვითარებული მოვლენები. კერძოდ: რელიგიურ ნიადაგზე მოსახლეობის დაპირისპირების არაერთი შემთხვევა, მიხეილ სააკაშვილის მიერ თურქეთის ათასამდე მოქალაქისთვის უპირობოდ საქართველოს მოქალაქეობის მინიჭება, საქართველოში ისლამისტთა რაოდენობის გაზრდის აუცილებლობის შესახებ თურქეთის გარკვეული პოლიტიკური წრეების განცხადებები და ა. შ.

ჩვენ ადრეც ვაცხადებდით და ახლაც ვამბობთ, რომ ყოველი ქართველი, თუ მას შემორჩენილი აქვს ეროვნული თვითშეგნება, სახელმწიფოებრივი აზროვნება და სამშობლოში დაბრუნების სურვილი, ჩვენი საზრუნავია და შეძლებისდაგვარად კიდევ უნდა დავეხმაროთ.

მაგრამ ისიც უნდა დაგვეხმაროს იმით, რომ გაითვალისწინოს ქვეყნის დღევანდელი შესაძლებლობები, შექმნილი მძიმე მდგომარეობა და დასთანხმდეს იმას, რასაც არსებული ვითარებიდან გამომდინარე სახელმწიფო შესთავაზებს.

დაბოლოს, ე.წ. „თურქი მესხების“ საქართველოში შემოსახლება-არშემოსახლებას, ეს ჩვენი შინაური საქმეა და თუ ჩვენ სრულუფლებიანნი, სუვერენული, დამოუკიდებელი სახელმწიფო ვართ, ამ საკითხთან დაკავშირებით არ გვჭირდება არც გაეროს, არც მსოფლიო ბანკისა და არც ევროკავშირის წინაშე რაიმე ვალდებულებების აღება, არც მათი, ხშირად ჩვენი სინამდვილისათვის მიუღებელი, მითითებებისა თუ რეკომენდაციების გათვალისწინება-შესრულება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, № 63 (11293), 1989 წ.
2. ჟურ. „საბჭოთა სამართალი“, № 7, 1989 წ.
3. მ. ბარათაშვილი, მესხ რეპატრიანტთა უფლებრივი მდგომარეობა საქართველოში, თბ., 1998.
4. პ. ინგოროყვა, საქართველოს ტერიტორიის საზღვრების შესახებ, კონსტანტინოპოლი, 1918.
5. მ. ბერიძე, მაჰმადიანი მესხების ფესვები და დღევანდელია, ახალციხე, 2013.
6. მ. ბერიძე, პირდაპირი რეპორტაჟები ახლო წარსულიდან, თბ., 2005.
7. თ. იველაშვილი, 1983 წლის სამცხე-ჯავახეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალები.
8. ვ. ლორთქიფანიძე, სამცხე-ჯავახეთი XIX-XX სს., დემოგრაფიული განვითარების პრობლემები, თბ., 1994.
9. გაზ. „ახალი თაობა“, № 109, 2011 წ.
10. ტომ ტრიერერი, გიორგი თარხან-მოურავი, ფორესტ კოლიმნიკი, გზა შინისაკენ, თბ., 2011.